

הרב יצחק שקופ

חומרות במצוות שבין אדם למקום לעומת קולות במצוות שבין אדם לחברו

סיפורים מחיי המחבר הממחישים את היחס השונה למצוות שבין אדם לחברו

ערב חג הסוכות, עיר הקודש ירושלים. המראות והקולות הנשמעים בעיר הם כאלף עדים על החג הקרב ובא. בפנית יקרת, מתגורר לו אחד מראשי עם הקודש בעיר שחברה לה יחדיו, הלא הוא רבי שלום אייזן זצ"ל, ממורי ההוראה החשובים שבעיר באותם ימים. הייתי אברך צעיר, כשעשיתי צעדי לעבר ביתו של ר' שלום, על מנת להביא בפניו את אתרוגי שזה עתה רכשתי, ולשמוע את דעתו, דעת תורה, על כשרותו והידורו.

כבר בשער לבתי נייטין ניתן היה לחזות במראה מרהיב של תור מפותל, העולה במעלות ביתו של ר' שלום. מדרגות ביתו היו חיצוניות והתור השתרך מן הקומה העליונה ועד לחצר הבית. רבים מבני ירושלים היו באים אך ורק לראות מראה משובב לבבות זה, של ישראל קדושים ממתנים לשמוע דבר ה', זו הלכה. גם אני הצעיר, עליתי לביתו של ר' שלום ועמדתי בצד לידו, כדי לראות ראייה של ממש, כיצד עוברים הם לפניו כבני מרון ולשמוע את הקולות.

בין הבאים, עמד לו אברך משי צעיר לימים, וכולו רעד של שמחה. אתרוג כמו שיש לו, אין הרבה בעיר ירושלים, והוא סמוך ובטוח כי ר' שלום יהלל וישבח את אתרוגו, אשר אין כמוהו להידור, ליופי ולנקיות. והנה ניצב הוא ומושיט את אתרוגו לר' שלום, שהחזיק את האתרוג בידו, סובבו לכאן ולכאן ובדקו היטב מכל צדדיו. מרים ר' שלום את ראשו, מישיר מבט חודר אל האברך ואומר לו בקול שקט אך תקיף: "עבורך - האתרוג פסול". האברך, נפשו כמעט ופרחה, דומה כאילו עולמו חרב עליו; מבין ואינו מבין כיצד זה יתכן שאתרוג כה מהודר ונקי אשר כל רואהו משבחו ומייקרו, בעיני ר' שלום פסול הוא! האברך הנבוך שואל את ר' שלום: "מה פסול מצא הרב שליט"א באתרוגי?" השיב לו ר' שלום בשאלה: "כמה כסף שילמת עבור אתרוגך?" והאברך משיב ברעד: "מאה לירות טבין ותקילין; אין זה סתם אתרוג... כך השבתי".

ר' שלום פלט אנחה עמוקה מליבו ואמר: "אכן כך חשבתי, מפני שאתרוג זה אכן מהודר הוא מאד ומום אין בו וכמובן יקר מחירו". ובטרם ירד האברך לסוף דעתו, להיכן הוא חותר, פנה אליו ר' שלום בשאלה נוקבת: "בגד חדש לחג כבר קנית לזוגתך?" והאברך משיב: "לא". ר' שלום שואל: "מדוע?" והאברך משיב: "אברך כולל אני, ואין באפשרותי לקנות בכל חג מתנות ובגדים". ור' שלום ממשיך להקשות: "בגדים חדשים לילדיך כבר קנית לחג?" שוב מתפתל האברך בתשובתו: "כבר אמרתי, אברך כולל אני ושכרי זעום, ומנין אקח כסף לבגדים לחג?" ואז, נשמע קולו החד והברור של ר' שלום: "עבורך, אתרוג זה פסול. לך והחזר אתרוגך לחנות, ותקנה אתרוג כשר בחמש עשרה לירות ובשאר השמונים וחמש לירות תקנה לאשתך וילידיך בגדים חדשים לחג, כדי לשמחם בשמחת החג הקרב ובא, כפי שנפסק בשולחן ערוך (אורח חיים, סימן תקכט סעיף ב)."

עזבתי את ביתו של ר' שלום והמחזה שראיתי לא נתן לי מנוח. לא יכולתי להבין מדוע אנשים מקפידים הקפדה יתירה במצוות שבין אדם למקום, כאברך זה שקנה אתרוג במאה לירות, סכום שהיווה שלישי ממלגתו החודשית בכולל; ואילו למצוות שבין אדם לחברו, לקנות בגדים לכבוד החג לאשתו וילדיו הקרובים אליו, מחשבה פשוטה וחיונית על נוות ביתו, על עולליו הרכים המצפים לבגד חדש או לזוג נעלים, מחשבה שכזו זו לא עלתה כלל על דעתו? מדוע העדיף אברך ירא שמים זה להדר במצוות אתרוג (שאותה יכול היה לקיים באתרוג לא יקר) ובחר להתעלם לחלוטין מהלכה מפורשת בשולחן ערוך, הנוגעת לצורה בה חייב אדם לשמח בחג אנשים הקרובים אליו כל כך, כאשתו וילדיו?

סיפור נוסף: אין יראת) אלוקים...

באחד הימים, זכיתי לפגוש את אחד מגדולי הרבנים בארץ ישראל, שהגדיר בלשונו החדה את הבדלי הגישה הקיימים בין מצוות שבין אדם לחברו, שאנשים כה מזלזלים בהן, לבין מצוות שבין אדם למקום, שהחומרות וההקפדות בהן לא יכלו לעולם... "מצוות שבין אדם למקום - מה שלא מותר במאה אחוז - אסור; ואילו במצוות שבין אדם לחברו, מה שלא אסור במאה אחוז - הרי הוא בבחינת מותר..."

בשיחה שקיימתי עם אב בית דין חשוב בנושא זה הבעתי בפניו את דעתי, שהתנהגות נלוזה זו של זלזול במצוות שבין אדם לחברו נובעת אולי מחוסר יראת שמים, וכפי שהתבטא אברהם אבינו: "רק אין יראת אלוקים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי" (בראשית כ יא). תשובת הדיין על דברי הממה אותי. הוא הוסיף ואמר: "פעמים רבות, בסוף יום דיונים ארוך בבית הדין, כאשר אני מהרהר על מה שעבר עלי במשך היום, עולה בדעתי שהתנהגות כה מחפירה נובעת לא רק מחוסר יראת אלוקים, אלא מחוסר אמונה בסיסית בקיומו של הקב"ה בכלל". "וסיים אותו דיין את דבריו: "אם אני הייתי צריך לכתוב את הפסוק הזה, הייתי מוציא את המלה "יראת" מן הפסוק וכותב: 'רק אין אלוקים במקום הזה'. עד כדי כך חמורים הם פני הדברים!"

סיפור נוסף מהחיים: מלבין פני חברו "לשם שמים"

אי ההקפדה על כבוד הזולת הפכה למעשים שבכל יום ולהיתר גמור, בבחינת "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר" (קידושין כ.). ופעמים שאדם רומס את כבוד חברו מפני שלדעתו הוא מקיים מצווה ועושה נחת רוח לבוראו. על כיוון חשיבה זה יוכיח הסיפור הבא:

ערב שבת-קודש, בית הכנסת מתמלא מפה לפה במתפללים, אנשים שזה עתה פרקו מעליהם את עול ששת ימי המעשה ועטו עליהם את קדושת השבת. אחרוני המתפללים נכנסים אף הם להיכל התפילה. שליח הציבור כבר החל את תפילת קבלת שבת, ולפתע - זעקות רמות: "מוקצה... מוקצה, מוקצה!" קול הזעקה והמחאה הולך וגובר הציבור פוסק מתפילתו ומביט אל עבר המקום ממנו בקעו הקולות. והנה צדה עיני, יהודי הזועק על רעהו "מוקצה!" בידו של הלה מונח דבר מה, שלדעת חברו הוא מוקצה. ושבת-קודש כבר באה, והלה מוחה בכל כוחו נגד מחזיק המוקצה, עד שאותו אדם עוזב את היכל התפילה בוש ונכלם ופונה לאכסדרה, על מנת להניח את החפץ בפינה משתמרת. רק לאחר שעזב הלה את היכל בית הכנסת נרגעו הרוחות, ותפילת השבת נמשכה כדרכה.

שוב מצאתי את עצמי במבוכה גדולה. איני מבין מה יותר חמור: איסור המוקצה בשעת דמדומים זו, כאשר השמש עדיין לא שקעה-זמן שהוא ספק שבת- או איסור הלבנת פנים ברבים שנעשה בוודאי? מי מנע מאותו מוכיח בשער לומר את דברו בצנעה? מה חשב אותו זועק כאשר ביזה את רעהו? ומדוע נשכח ממנו מאמר חז"ל (בבא מציעא נט.): "המלבין פני חברו ברבים, אין לו חלק לעולם הבא"?

תולעת ולא איש

בספר "פרדס יוסף", על הפסוק: "זה קלי ואנוהו" (שמות טו ב) מביא את דברי הגמרא במסכת שבת (קלג:):

דתניא: "זה קלי ואנוהו" - התנאה לפניו במצות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין. אבא שאול אומר: "ואנוהו" - הוי דומה לו, מה הוא חנון ורחום, אף אתה היה חנון ורחום.

וראיתי בזה, שיש הרבה מדקדקים ולא יחוסו על מעות, לקנות אתרוג הדר וכדומה. אבל כשמגיעין למצות צדקה, המה כאבן. וזה שבא אבא שאול להוסיף, אף שמהראוי להיות לו סוכה נאה, אבל זה לא הכל! העיקר: "מה הוא רחום וחנון" וכו'...

ובתהילים (כב ז) נאמר: "ואנכי תולעת ולא איש", כי בין שונאי היו רבים המדקדקים מאד במצוות שבין אדם למקום, ובטרם לקחו אוכל לפיהם, בדקו אם רימה לא היתה בו, אבל במצוות שבין אדם לחברו זלזלו, ולא חדלו מלרדוף לדוד ולמרר חייו, וקרא אליהם דוד: 'גם אנכי תולעת ולא איש', ומתולעים הלא אתם נזהרים, חידלו גם ממני.

סיפור נוסף מהחיים: שנאת חברו כמוה כאכילת חזיר

פעמים רבות אנו עדים למריבות משפחתיות, הגוררות עמן את כל בני המשפחה וקורעות בנים מחיק הוריהם והורים מלב בניהם. הכרתי משפחה מכובדת ומפורסמת של תלמידי חכמים, ששלושה אחים חשדו באח רביעי, שלקח כסף מהוריהם שלא כדין, ולדעתם פגע בירושתם העתידה. כטבעה של אש המחלוקת, איש קם באחיו ואשה

באחותה, והמשפחה הפכה לשדה קרב של ממש. אחים ואחיות לא דיברו ביניהם כלל, ועמדו על כך שלילדיהם (כולל ילדים קטנים) לא יהיה שום קשר עם ילדי החשוד.

הסכסוך גבה מחיר עצום מההורים, שהיו ניצולי שואה, והם התחננו בכל כוחותיהם להפסיק את המריבה. ההורים לא קיבלו את טענות האחים על הוצאות כספים שלא כדין, וטענו שאפילו אם נכונים הדברים, הרי שכספים אלו הם שלהם והם מוחלים על כספם מחילה גמורה ובלבד שהאחים, החתנים והבנות, יחדלו מהמריבה המפלגת ומסכסכת בין כל יוצאי חלציהם. אולם, דברי ההורים נפלו על אוזניים ערלות והמריבה בערה במלא עוזה, ללא כל אפשרות להנמיך את הלהבות. כאמור, מדובר היה במשפחה של תלמידי חכמים, הנזהרים על קלה כבחמורה בכל הקשור בדיני שמים: הקפדה על קריאת שמע בזמנה, תפילה אך ורק במנין, ושעות רבות ביום הוקדשו ללימוד התורה. אך, כמעשיהם במצוות המקום, כך, באותה התלהבות, עסקו בליבוי המחלוקת, כאילו מצוה היא מהתורה ובה הם עוסקים.

באחד הימים פגשתי את אחד האחים ושאלתי: "מדוע אין כבודו אוכל נבילות וטריפות, הלא אם תאכל נבילות וטריפות תעבור על פחות איסורי תורה?" הלה נזדעזע ושאל: "איך הגעת למסקנה כזו? לומר עלי שנמשל אני לאוכל נבילות וטריפות?" השבתי לו: "אולי ברשותכם אקרא לפני כבודו את דברי רבינו **ה"חפץ חיים" (קונטרס אהבת ישראל, פרק ד):**

ואיך לא ישים ענין זה על לבו הנושא שנאה על חבירו... והלא הכתוב צווח ואומר: "לא תשנא את אחיך בלבבך" (ויקרא יט יז) ובמאי עדיף הוא מהאוכל בשר נבילות וטריפות, וכשם שבאכילת מאכלות אסורות הוא מטמא את פיו, כן על ידי השנאה הוא מטמא את לבו.

ועל האיש הנבון, אם בא היצר לפתותו לשנוא את חברו, צריך להוכיחו בפניו ולומר לו: מה לך יצרי, שתמיד תרדפני ותפתה אותי לשנוא את חברי, הלא בכל רגע ורגע שהנך מכניס שנאה בלבי על חברי, הרי אתה מכניס בשר חזיר ממש לפי, ומה שאתה מסיתני לשנאותו, אי אפשר לי בשום אופן להבין על מה עלי לשנאותו, כי נתברר אצלי שאינו אשם בשום דבר כלל והנך חפץ להכשילני לחשוד בכשרים. רק להפך: תרעומת גדולה יש לי עליך, ועלי לשנוא אותך תכלית שנאה, על מה שהינך חפץ להכניס שנאה בתוך לבי על שכני. הלא אתה יותר שונא לי ממנו, כי אתה גורם לי שאהיה שנוא ומתועב בעיני, ועל כל רגע ורגע עלי לעבור על לאו דלא תשנא.

המשכתי ושאלתי: "ומה עם כיבוד אב ואם? ויותר מכך: הרי בריאות ההורים הזקנים כה רופפת והרי זה בחשש של 'לא תעמוד על דם רעך' ומה עם לשון הרע? ומה עם הלאו של 'לא תשנא את אחיך בלבבך'? ומה עם 'לא תלך רכיל'.

שוב מצאתי עצמי עומד ותמה: כיצד זה יתכן, שאנשים שכה מדקדקים בכל מצווה שבין אדם למקום, כה מזלזלים במצוות שבין אדם לחבירו?

הסברים אפשריים

א: אדם קרוב אצל עצמו

כאשר אדם מתקוטט עם חברו הרי שהוא נוגע בדבר, וכל שיקול הדעת הרגיל משתבש. במיוחד כאשר מדובר בכסף, אדם יעשה כל שביכולתו כדי לזכות במה שהוא סבור שמגיע לו. לא בכדי אסרה התורה על הדיין שיהא קרוב או נוגע בדין, כי גלוי וידוע שאין הדיין הקרוב יכול לפסוק דין אמת לאמיתו, כאשר הוא נוגע. וכאן אנו מגלים, כי בעלי המריבה נהפכים לשופטים ולשוטרים ולמוציאים לפועל של גזר הדין, מבלי שמי מהם יחשוב, כי קרבתו לעצמו עשויה להטות ולשבש את כושר שיפוטו.

מספרים על הקצב של העיר בריסק, שבא לפני רב העיר ושאל לכשרותה של בהמה שזה עתה נשחטה בידי שוחט העיר המפורסם ביראתו. הרב עיין בשאלה ופסק שבהמה זו טריפה, והקצב מכר את הבהמה בהפסד מרובה ולא רהרר אפילו במחשבה קלה על פסק ההלכה של הרב. לא עברו ימים רבים, ולאחד מבני הקהילה היה סכסוך ממוני

עם הקצב ובאו לפני הרב לדין תורה. הרב שמע את טענות הצדדים ופסק כי הקצב אינו צודק ועליו לשלם לתובע כפי תביעתו. והנה, אך יצא הקצב מבית הדין, פתח פיו ודיבר סרה כנגד הרב ופסק דינו.

שמשו של הרב, שהיה נוכח בדיון, התפלא מאד על התנהגותו המחפירה של הקצב, ופנה אל הרב בשאלה הבאה: "מדוע, כאשר פסק הרב על הבהמה שטריפה היא, ובכך גרם לקצב הפסד מרובה, לא עלה על דעת הקצב לדבר סרה ברב, וקיבל באהבה ובשתיקה את פסיקתו; ולעומת זאת, כאשר הפסיד בדין תורה, סכום הקטן בהרבה מהפסד הפרה הטריפה לא חדל מלגנות את הרב?" חייך אליו הרב וענה לו: "כאשר הבהמה הוטרפה, איש לא פגע במאומה בכבודו ובגאוותו של הקצב. אבל כאשר נמצא חייב והפסיד כנגד בעל דינו, הוא חש נפגע בכל רמ"ח איבריו, ועל כבודו המבוזה לא יכול היה לסלוח..."

ענין הנגיעה העצמית הוא כה חמור וגורם לחוסר יכולת לבחון דברים לאמיתותם, עד שאף אם הנגיעה העצמית היא עקיפה, כבר מתערער שיקול הדעת הנכון. ושמעתי שהרבי מגור בעל ה"בית ישראל" זי"ע, היה דורש את מה שאמרה התורה בפסוק: "לא תטה משפט, לא תכיר פנים ולא תקח שוחד כי השוחד יעוור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים" (דברים טז יט). והסביר: בוא וראה עד כמה גדול כוחה של נגיעה. הכתוב העוסק בשוחד מתחיל בלשון יחיד: "לא תקח שוחד", ומסיים בלשון רבים: "כי השוחד יעוור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים". כאשר דין אחד מקבל שוחד מבעל דין, השפעתו גולשת גם אל שאר הדיינים היושבים במשפט. אף שהשוחד ניתן ללא ידיעתם והם לא קיבלו שמץ ממנו - בכל זאת עיניהם מתעוררות, עד שייבצר מהם לדון דין אמת כראוי.

עד היכן מגיעה נגיעה עצמית, וכמה היא עשויה לפגוע בשיפוט ההוגן, נוכל ללמוד מהלכה מופלאה במסכת סנהדרין (יח:). הגמרא עוסקת בקביעה כי אין מושיבין מלך וכהן גדול בדיון העוסק בעיבור השנה והוספת חודש אדר שני. את הכהן הגדול אין מצרפים לדיון "משום צינה", וכפי שרש"י על-אתר מסביר: "כהן גדול - אינו רוצה שתעבר שנה מפני הצינה, שצריך לטבול ולקדש ביום הכפורים חמש טבילות ועשרה קידושין, ואם תעבר שנה, הרי תשרי במרחשון, וצינת מרחשון תהיה בתשרי". את השנה מעברים בחודש אדר. והכהן הגדול חשוד שיתנגד לעיבור השנה, מחשש שיותר מחצי שנה אחרי כן, ביום הכיפורים, יסבול קצת יותר מצינת החורף בעת עבודתו בבית המקדש. מכל אלה, נמצאנו למדים עד כמה גדול כוחה של נגיעה אישית.

הרי אנחנו משמשים כשופטים ומבצעי הדין ביחסינו עם הזולת, בעוד שכולנו מלאי נגיעות ישירות או עקיפות. נגיעות אלה משפיעות על מעשינו והרגשותינו כלפי הזולת, כך שקשה לנו מאוד להפעיל שיקול דעת ענייני לחלוטין. עלינו תמיד 'לחשוד' בעצמנו, שהחלטה להתייחס לזולת בנוקשות, או לא להאיר לו פנים כראוי, נובעת משיקול דעת נגוע. אין זאת אומרת שתמיד ההחלטה אינה נכונה, אך ודאי שהדבר טעון עיון רב והתייעצות עם אחרים, בעלי דעת תורה.

ב. מצוות שכליות

קיימת סיבה נוספת לזלזול במצוות שבין אדם לחברו, לעומת ההחמרה במצוות שבין אדם למקום. במצוות שבין אדם למקום, אנו מקיימים את המצוות כדי לקיים רצון ה', גם כאשר איננו מבינים, ואיננו יודעים את הסיבה למצוה ולדיניה. איש לא יעלה על דעתו לצבוע את התפילין בצבע ירוק, או לקבוע מזוזה בתחתית המשקוף. לא כן הדבר במצוות שבין אדם לחברו. מצוות אלו מובנות ברובן הגדול ונחשבות למצוות "הומניות" ושכליות. אנחנו לא נגזול ולא נרצח מתוך הבנה, אותה מבין גם הגוי, שאין לעולם קיום במצב הפקר של גניבה ורציחה. כל בר דעת מבין, שכדי לקיים חברה נורמלית חייבים שתהיה מערכת משפט הוגנת, ומצוות כמו צדקה וחסד, ביקור חולים ואהבת הזולת, נחשבות למצוות אוניברסליות, המתאימות לכל חברה ועם בעולם.

היות ואנו מבינים היטב את הצורך והחשיבות שבמצוות שבין אדם לחברו, הרי שאנו נוטים לקיימן כפי הבנתנו ולפיי התנאים המיוחדים בכל מצב. אנו הרי יראי שמים ומבינים קצת בהלכה ומוסר, ולכן אנו רואים עצמנו ראוים לפסוק לעצמנו הלכות בעניינים אלו. לדעתנו, מצוות אלו, למרות שהן צוויים אלוקיים, מקורן בהגינות ובשכל ישר, והרי כל אחד רואה עצמו כאדם הגון וישר, ולכן ראוי הוא להחליט בעניינים הנוגעים לבין אדם לחברו.

כמובן, שמבט זה על מצוות שבין אדם לחברו בטעות יסודו, כי כל המצוות הן ציווי אלוקי, וקיומן חייב להיעשות על פי ציווי התורה ולא על פי הבנתנו ו"שכלנו הישר". תקצר היריעה מהכיל את כל המעשים הנלוזים שנעשו ונעשים עם כל מיני הצדקות ו"שכל ישר". עמים נאורים הצדיקו השמדת עם. ולהבדיל רואים אנו, כיצד אנשים

יראי השם עלולים להצדיק אי החזרת חובות ואפילו גניבות וגזילות, בכל מיני טענות ומענות. אבוי אם נניח, ח"ו, לשכל האנושי להגדיר את המותר והראוי ביחסי אנוש. רק התורה, ההלכה ומוסרי התורה יכולים ללמדנו מה היא התנהגות נאותה ורצויה.

דברי ה"ציץ אליעזר" בחלק יג בענין זה נוקבים מאד. הגמרא **במסכת סוכה (נג.)** אומרת: "תניא אמרו עליו על הלל הזקן, כשהיה שמח בשמחת בית השואבה אמר: **אם אני כאן הכל כאן, ואם איני כאן, מי כאן**". וצריך לבאר כיצד עולים דברי הלל עם תכונתו הידועה כעניו ושפל ברך, לאמירתו בעת שמחת בית השואבה "אם אני כאן הכל כאן ואם איני כאן, מי כאן", דבר המורה לכאורה על חשיבות עצמית והבלטת ה"אני", שכל כך לא מתקבל לומר על הלל הזקן? רש"י על דברי הגמרא מסביר: "אם אני כאן הכל כאן. דורש היה לרבים שלא יחטאו בשמו של הקב"ה. אם אני כאן הכל כאן, כל זמן שאני חפץ בבית הזה ושכינתי שרויה בו, יהא כבודו קיים ויבואו הכל כאן, ואם תחטאו ואסלק שכינתי - מי יבוא לכאן?". **לפי פירושו של רש"י, ה"אני" במימרא זו, אין כוונתו להלל הזקן אלא לקב"ה, והקב"ה אומר: אם אני כאן - הכל כאן וכו'.**

אבל בעל ה"ציץ אליעזר" מציע הסבר נוסף, והנה דבריו:

חז"ל מספרים על הלל הזקן (שבת לא.) מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, א"ל: "גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת" וכו'. בא לפני הלל, גייריה. אמר לו: "דעלך סני לחברך לא תעביד. זו היא כל התורה כולה ואידך פירושה הוא, זיל גמור" [השנוא עליך, לא תעשה לחברך וכו', וכל השאר הוא הפירוש, לך ולמד]. כאשר אנשים שמעו את מה שהלל הזקן אמר לאותו נכרי, היו שטעו ואמרו, כי אפשר להיות יהודי טוב גם מבלי לקיים מצוות התורה, ודי בכך שישמרו על דברים שנאמרו בבין אדם לחברו. על כך אמר הלל: "אם אני כאן הכל כאן". וכוונתו לומר: בפסוק שמצווה התורה על אהבת החבר, נאמר: "ואהבת לרעך כמוך", אבל בהמשך נאמר "אני ה'". חובה עלינו לדעת כי "אני ה'", רק דעת ה' המסורה לנו בתורה, היא הקובעת כיצד תיראה מצות "ואהבת לרעך כמוך", ומצוה זו אינה מסורה לכל אדם ואדם, לקבוע את תוכן וצורת קיום המצוות.

וה"ציץ אליעזר" מסיים בלשונו המיוחדת:

ואם מקיימים את הפסוק בשלמות, מה דכתיב: "ואהבת לרעך כמוך אני ה'", אזי ודוקא אז, אם גם "אני כאן", דהיינו שבאהבת רעך משותף ונמצא בקרבם גם אני ה', אזי הכל כאן. וה"אני ה'" שהוא סוף הפסוק, מכריז גם על ראש הפסוק, שה"ואהבת לרעך" מקויים בכנות ובנאמנות. אבל אם "אני כאן", אם אין "אני ה'" משותף בזה, אזי, מי כאן?! לא נחשב כל אהבת הרע לכלום, כי אין זה אהבה אמיתית ובר קיימא. ובבוא איזה נגיעה עצמית, הכל מתנפץ לרסיסים ויכולים להתדרדר עד הדיוטא התחתונה ולהגיע אפילו לידי שנאה ומלחמה..

כלומר, קיום מצוות שבין אדם לחברו מותנה בכך שהאדם יבין, שמצוות אלו ניתנו לנו בסיני מפי הגבורה, וצורת קיומן אינה תלויה בהבנתנו, אלא הן נעשות ככל מצוות התורה, כפי שניתנו לנו בסיני וכפי המסורת מזכיר לדור.

ג. חשיבות משנית

עילה נוספת המסבירה את הקפדת היתר במצוות שבין אדם למקום לעומת המצוות שבין אדם לחברו, נעוצה בכך, שבני אדם אינם מייחסים למצוות שבין אדם לחברו את אותה חשיבות שמייחסים למצוות שבין אדם למקום. פעמים, האדם אכן יודע שהוא נוהג שלא כשורה ואינו עושה כראוי וכרצון הקב"ה, אבל יצרו תוקפו ואינו יכול להתגבר עליו, מפני שאינו רואה בזה ענין כה חמור. רבים טועים בדעתם וחושבים, שעיקר ההקפדה שדרשה תורה מאיתנו, היא על מצוות שבין אדם למקום. אלו המצוות המבדילות בינינו לבין העמים, ובהן חלילה לנו לזלזל. ומי שמפר את מצוות הבורא שבין אדם למקום ייענש בצורה חמורה ביותר. אבל... במצוות שבין אדם לחברו אין הדבר כן; בדברים אלו אין כביכול בשמים הקפדה רבה, אם לא מקיימים במדויק, בכל הפרטים והדקדוקים, את המצוות התלויות בהנהגות אלו. לכן, מורים בני אדם היתר לעצמם לדלג עליהן ולהקל ראש בקיום פסקי הדינים וההלכות.

בוודאי שמחשבה כזו היא מחשבת פסול, ואין בה כל ממש כלל ועיקר. דברים אלו כבר נכתבו על ידי גדול מפרשי התורה, **רש"י**, וכנגד טענתם הוא אומר כך:

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא א) "כל מקום שנאמר 'אלה' - פסל את הראשונים; 'ואלה' - מוסיף על הראשונים; מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני".

נמצאנו למדים, כי כשם שעשרת הדיברות ובניית בית המקדש, האמורים בפרשת יתרו, נאמרו בסיני, כך גם כל המשפטים ודיני הממונות, שהם מצוות שבין אדם לחברו - שנכתבו בפרשת משפטים ופזורים בכל התורה כולה, נאמרו בסיני וכולם מיקשה אחת הם. בפרק הבא נרחיב בדברי רש"י אלו, המבהירים כי טעות היא לחשוב שאכן יש חלילה הבדל בין מצוות שבין אדם למקום למצוות שבין אדם לחברו.

ד. "נעשית לו כהיתר"

הסיבה הרביעית לזלזול במצוות שבין אדם לחברו, הוא ההרגל לעבור עבירות אלו פעמים רבות בכל יום. **הגמרא במסכת יומא (פו:)** מביאה את דברי רב הונא על הפסוק: "ככלב שב על קאו, כסיל שונה באולתו" (משלי כו יא):

מה אני מקיים "ככלב שב על קאו" וגו' - כדרב הונא, דאמר רב הונא: כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה - הותרה לו. הותרה לו סלקא דעתך? [וכי עולה על דעתך שהעבירה אכן הותרה לו] אלא אימא: נעשית לו כהיתר.

וה"מצודת דוד" שם כתב:

ככלב - כמו הכלב אשר דרכו לחזור ולאכול את המאכל אשר קאה מגופו ולא יבין כי בעבור רוע המאכל קאה אותו ומה לו לאכלו שוב, כן הכסיל שונה לעשות שוב אולתו אשר נכשל על ידו ולא יבין.

המלבי"ם בפירושו שם על הפסוק, גומר ואומר: "**ומה יועיל הוויכוח**" ונראה שכוונתו לומר שלא רק ההרגל לעשות מעשה נלוז, מקהה את חומרת העבירה, אלא שהאדם משכנע את עצמו שאין זו עבירה, ובמקרים רבים אף מחשיב את שנאת הזולת למעשה חיובי ולמצוה. ככל שיתמיד בדרך זו, הוא מחייב את עצמו לחשוב שמעשהו נכון וצודק; מפני שאם לא כן, הרי שהוא מתנהג זמן רב בצורה נלוזה ועובר עבירות רבות. מסיבה זו "לא יועיל הוויכוח", מפני שהאדם יסרב לראות את האמת ובכך להרשיע את עצמו.

הזלזול במצוות שבין אדם לחברו כדבר מובן ורגיל, עלול להיות נחלת כולם, גם אלו המקפידים במצוות, כדברי **ה"חפץ חיים" באגרותיו (סימן לה):**

ובאתי לעורר רק לנבונים שבאומה, שיש להם ידיעה בתורה ומכל מקום לא שוו בדעתם איסור זה לאיסור מרק נבילה וטריפה... וסיבת הדבר הוא, מפני שאיסור זה נעשה הפקר בעיני ההמון ואינם משימים לבם עליו כלל, וממילא על ידי זה נעשה האיסור לענין קל, גם להנבונים שאינם משימים לבם הרבה לאיסור זה.

בשיעורים נוספים נעמוד על החשיבות הגדולה של מצוות שבין אדם לחברו, על המעלות הגדולות שבהקפדה על מצוות אלו, על השכר הרב המצפה למי שמקפיד ומחמיר על עצמו בהן, ועל העונש החמור למזלזלים במצוות שבין אדם לחברו.